

УДК 785.161:377.36:78:37.036

Л. О. Овчиннікова
КЗ Сумська ДМШ №4

ОСОБЛИВОСТІ ОПАНУВАННЯ ФАКТУРИ ДЖАЗОВИХ СТИЛІВ У ШКОЛАХ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ СВІНГУ ТА БЛЮЗУ)

Стаття присвячена темі опанування піаністами – учнями шкіл естетичного виховання – основних джазових стилів. Висвітлено методiku роботи над фортепіанною фактурою основних джазових стилів – свінгу та блюзу. Запропоновано практичні вправи та складено схему навчального процесу.

Ключові слова: джаз, основні стилі, свінг, блюз, методика роботи над фортепіанною фактурою.

Постановка проблеми. Джазове мистецтво є невід’ємною частиною сучасної музичної культури. Це один із найбільш стійких музичних напрямів ХХ століття, що займає в сучасній музичній культурі проміжне положення між розважальною й академічною музикою. Народжений у легкожанровому середовищі, джаз пройшов шлях від елементарного, стихійного до складного, високоорганізованого: від фольклорного до професійного; від розважального до серйозного; від специфічного афро-американського до інтернаціонального [3, 28].

Сьогодні джаз активно проникає в систему музичної освіти: в окремих ДМШ, школах мистецтв, музичних училищах функціонують джазові відділи; відкриваються школи й коледжі джазового мистецтва, основи джазу вивчають у вищих навчальних закладах. Усе більше композиторів, твори яких використовуються педагогами музичних шкіл у якості навчального репертуару, застосовують елементи джазу у своїй музиці.

Джазова музика має розвинути в учнів специфічний гармонійний, мелодійний, тембровий слух, почуття метроритму, музичну гнучкість і творчі здібності. Знайомство з джазовою культурою, володіння деякими прийомами джазового виконавства, здібність вільного музикування сприяють розвитку творчої діяльності особистості учня й формуванню гарного музичного смаку. Саме тому вивчення джазових стилів уже на початковому етапі музичної освіти є **актуальним**.

Аналіз актуальних досліджень. Головними напрямками ознайомлення учнів із джазовою музикою є імпровізація та опанування джазових стилів, оскільки імпровізування відбувається саме в межах певного стилю. Між тим, на відміну від досить детальної методичної розробленості теми навчання імпровізації (С. Мальцев, І. Розанов, Г. Гельфгат), особливості оволодіння фактурою джазових стилів ще не достатньо вивчені дослідниками. Серед напрямів сучасного наукового пошуку в галузі джазового мистецтва слід назвати музикознавчі роботи з народно-інструментального виконавства (М. В. Булда «Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство»[1]), естрадної та популярної музики (В. М. Тормахова «Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез» [4], О. Г. Шевченко «Українська популярна музика: витоки та проблематика» [6]), праці методико-педагогічного спрямування (О. В. Хижко «Формування навичок естрадно-джазового музикування у студентів музичних училищ» [5], О. С. Плохотнюк. «Формування професійно ціннісних орієнтацій студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі музично-виконавської діяльності»[2]). Проте жодна з цих робіт не присвячена проблемі опанування фактурою джазових стилів на початковому етапі музичного навчання – в школі.

Мета статті – визначити особливості методики роботи над джазовими стилями свінгу та блюзу в школах естетичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Засвоєння різних стилів джазової музики на фортепіано пов'язано з певними технічними труднощами. Це, насамперед, виконання синкопованих ритмів у партіях обох рук. Реалізований у фортепіанній фактурі принцип ансамблевого або оркестрового поділу музичних пластів, кожному з яких притаманний свій ритмічний малюнок, зумовлює високі вимоги до координації виконавських рухів.

Заняття, присвячені джазовій музиці, передбачають також певні знання з теорії музики, що виходять за межі шкільної програми. Учні необхідно познайомити із септ- і нонакордами та не боятися використовувати їх на практиці. У повсякденну практику занять повинно ввійти транспонування вивченого матеріалу.

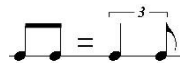
Оволодіння фортепіанною фактурою джазових стилів дозволить учням підвищити власну мотивацію до навчання, глибше зрозуміти твори сучасних композиторів і ширше розкрити свій творчий потенціал, підготувавши себе до імпровізації.

Складено схему навчального процесу, що включає певні етапи: ознайомлення учня зі стилем, вправи на ритм, у яких мають бути задіяні руки, ноги та мовленнєвий апарат учня, опрацювання окремо партій правої та лівої руки та всієї фактури. Ураховуючи, що в джазовій музиці пріоритетними є ритм та імпровізаційність, особлива увага приділяється опануванню синкоп, акцентів, а також практичному оволодінню різними тональностями.

У методиці роботи над джазовими стилями доцільно розпочати ознайомлення учня з особливостями свінгу, адже техніка виконання із залученням свінгування широко використовується в багатьох джазових стилях.

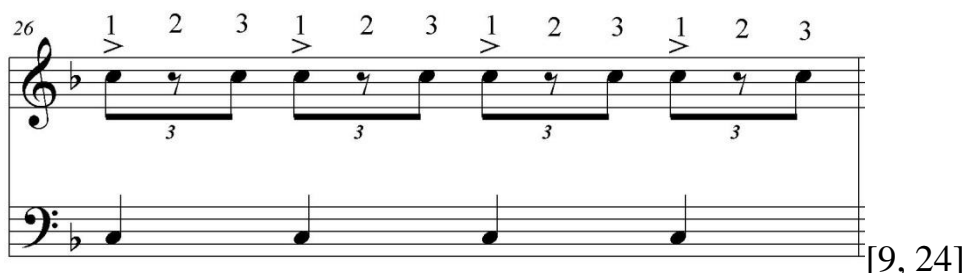
Розвиток почуття свінгу – необхідна умова творчого процесу джазового музиканта та слухача. Як правило, почуття свінгу добре прищеплюється й розвивається частим прослуховуванням джазових композицій і відтворенням їх на інструменті. Молодим музикантам слід починати працювати над свінгованням під керівництвом викладача з усвідомленням пружності джазової пульсації (в основному – тріольної), яка і створює ефект руху у свінгу.

Ритмічні фігури свінгу складно зафіксувати в класичній нотації. З метою спрощення та уніфікації джазового виконання було прийнято компромісну схему запису свінгу, яка має такий вигляд:

Таке позначення допомагає учневі грати метричний рисунок із невеликим тимчасовим відхиленням, створюючи необхідний ефект гойдання. Наведена формула часто зустрічається в нотному тексті джазових творів. Іноді замість дуолі зустрічається пунктир, який слід також сприймати близько до тріолі. Необхідно пам'ятати про необхідність ритмічного пом'якшення пунктиру, заміни його на близьке до тріолі виконання.

Для засвоєння свінгової тріольності пропонується ритмічна вправа. Нога відбиває чверті (раз-два-три-чотири), рука вистукує пунктирний ритм восьмими нотами, при цьому учень уголос рахує всі восьмі ноти (раз-два-три, раз-два-три). Слід звернути увагу на акценти, що припадають на кожну першу восьму ноту в триолях.

Коли вправу засвоєно, можна перейти до виконання на фортепіано фрагментів із тріольним ритмом у різних нотаціях – триольній (а) та дуольній (б):

а)

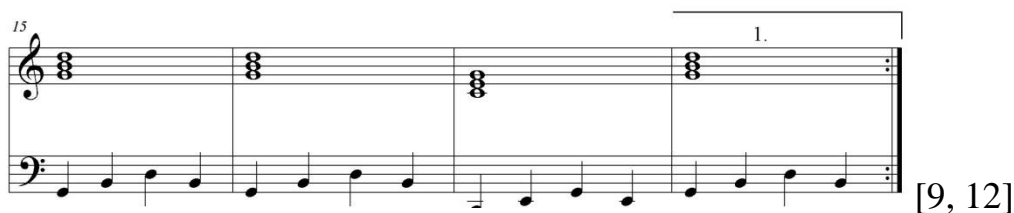
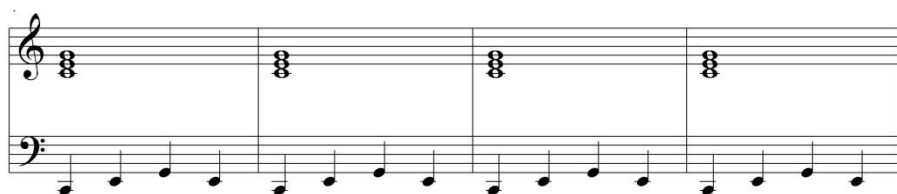
б)

У вправі «а» слід досягти зручності в синхронному виконанні акцентів. У вправі «б» бажано використати акценти на слабкі долі (восьмі ноти) з метою відчуття специфіки свінгу.

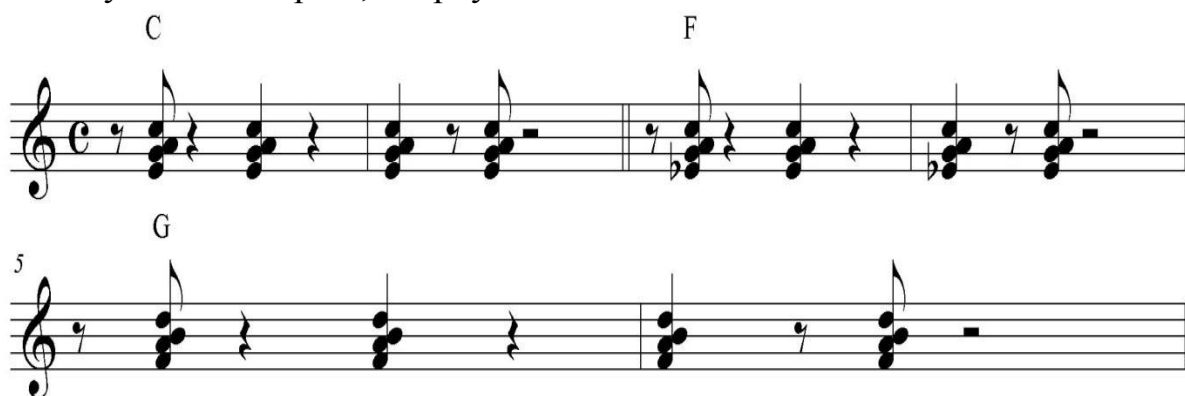
Одним з основних стилів джазової музики є блюз, оскільки в сучасній практиці джазового виконання він залишається найкращою формою для імпровізації. Учня слід познайомити, насамперед, із формою блюзу та його гармонічною сіткою. Отже, структура архаїчного блюзу має такий вигляд:

I7 / I7 / I7 / I7 /
 IV7 / IV7 / I7 / I7 /
 V7 / IV7 / I7 / I7(V7) /

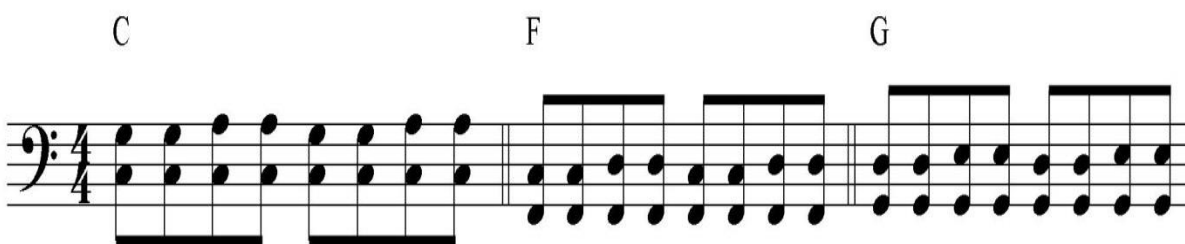
Розпочинати засвоєння форми та гармонії блюзу на фортепіано варто з найпростішої фактури без синкопування та складної координації рухів. «Сітку» блюзу для закріплення бажано програти й в інших тональностях:

Далі слід ускладнити завдання, включивши в партію правої руки свінговані синкопи ($\text{♩} = \text{♩} \text{ } \text{♩}$). Під час їх виконання звертається увага на акцентування аккордів, «перкусійність»:

Популярний варіант блюзу – бугі-вугі – характеризується більш активною партією лівої руки, представленій восьмими нотами. Її слід вивчити окремо, досягнувши свободи та певного автоматизму під час виконання 12-тактового блюзового квадрату (виконується також у свінгу)

[8, 17]

При з'єднанні рук права спочатку може виконувати акорди цілими нотами, не заважаючи зосередитися на лівій:

Засвоївши партію лівої руки, можна додати синкопи в партію правої руки з попередньої вправи. Цей варіант потребує неабиякої вправності та гарної координації рук. Варто усвідомити та відчувати, яким чином слабші долі лівої руки співпадають з акцентаваними акордами правої. Для подолання проблем з координацією рук можна програвати вправу на столі, досягаючи точного ритмічного відтворення партій рук та їх синхронності.

Найбільш «продвинуті» учні можуть спробувати поімпровізувати в межах 12-тактового блюзового квадрату, застосовуючи блюзову гаму. Знайомство учня з нею відбулося під час вивчення теми «свінг». Слід нагадати її стрій (в ключі C)

та запропонувати учню зіграти її тріолями вгору та вниз на дві октави правою рукою:

Далі виконання гами правою рукою поєднується з одним із вивчених блюзових патернів лівої руки. Досягнувши певної свободи, можна перейти до імпровізації. При цьому лівою рукою учень виконує вже відомий паттерн, а правою намагається виконувати мотив, вивчений на уроці, присвяченому свінгу, а також створює власні мотиви, наприклад:

Тут важливо не боятися пауз, активно їх використовувати, «проживати». Варто пам'ятати, що практично будь-яка нота блюзової гами прозвучить у стилістиці джазу, якщо мотив, до якого вона входить, має чіткий ритм, переконливе акцентування синкоп. Добре звучить чергування тріoley та свінгових пунктирів.

Висновки. Узагальнюючи основні положення щодо методики роботи над фортепіанною фактурою основних джазових стилів, можна скласти таку схему.

1. Розпочати ознайомлення учня з певним стилем доцільно з демонстрації вчителя.

2. Невід’ємною складовою роботи над фактурою є вправи на ритм, у яких мають бути задіяні руки, ноги та мовленнєвий апарат учня. Переходити до гри на інструменті слід тільки після досягнення повної свободи у виконанні вправ.

3. Далі вивчаються окремо партії правої та лівої руки. Якщо партія складна, її також можна простукати на столі з промовлянням дрібних тривалостей. Особлива увага при цьому приділяється акцентованим синкопам.

4. Фактура виконується двома руками в середніх темпах. Чудово, якщо учень може при цьому промовляти дрібні тривалості.

5. Якщо певний фрагмент стилю виконується вільно, без помилок, можна переходити до транспонування та (для сильних учнів) іншої гармонійної схеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булда М. В. Естрадно-джазова музика в акордеонно-баянному мистецтві України другої половини ХХ – початку ХХІ століття: композиторська творчість і виконавство : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / М. В. Булда. – Харків, 2007. – 19 с.

2. Плохотнюк О. С. Формування професійно ціннісних орієнтацій студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі музично-виконавської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти» / О. С. Плохотнюк. – Луганськ, 2009. – 20 с.

3. Сыров В. Н. Стилиевые метаморфозы рока или путь к «третьей» музыке / В. Н. Сыров. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегородского университета, 1997. – 209 с.

4. Тормахова В. М. «Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез» : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 «Музичне мистецтво» / В. М. Тормахова. – К., 2007. – 17 с.

5. Хижко О. В. Формування навичок естрадно-джазового музикування у студентів музичних училищ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – «Теорія та методика навчання (музика та музичне виховання)» / О. В. Хижко. – К., 2009. – 21 с.

6. Шевченко О. Г. Українська популярна музика: витoki та проблематика : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 «Теорія та історія культури» / О. Г. Шевченко. – К., 2010. – 19 с.

7. Baker D. The Blues: Improvisational Patterns / D. Baker. – New York, 1980. – 109 p.

8. Harrison M. Blues Piano / M. Harrison. – New York, 1986. – 80 p.

9. Richards T. Improvising blues piano / T. Richards. – New York, 1997. – 262 p.

РЕЗЮМЕ

Овчинникова Л. А. Особенности овладения фактурой джазовых стилей в школах эстетического воспитания (на примере свинга и блюза).

Статья посвящена теме освоения пианистами – учениками школ эстетического воспитания основных джазовых стилей. Представлена методика работы над фортепианной фактурой основных джазовых стилей – свинга и блюза. Предложены практические упражнения и составлена схема учебного процесса.

Ключевые слова: джаз, основні стилі, свинг, блюз методика роботи над фортепианной фактурой.

SUMMARY

Ovchinnikova L. The peculiarities of mastering the texture of the jazz styles in schools of aesthetic education (on the example of swing and blues)

The article is devoted to the theme of piano pupils' development of aesthetic education schools and to the major jazz styles. It reveals the genre and stylistic features of jazz music, and also covers the processing of texture styles such as swing, blues, boogie-woogie, ballad, Latin-jazz, jazz-waltz, ragtime.

The first section is devoted to the theoretical aspects of the formation of a specific language and styles of jazz, which occupies an intermediate position between entertainment and academic music, folk and professional art, African American and European musical tradition. As a result of the development jazz has developed distinctive properties, which are most clearly manifested in

spirituals, blues, ragtime. These genres have influenced the development of jazz with its complex system of syncopation, polirinia specific harmonious thinking, special articulation and phrasing, different from the classical music industry.

The proposed guidelines for the development of the piano music of the major jazz styles are shown in the second section of the article. The scheme of the educational process, including the specific steps are: to familiarize the student with the style, rhythm exercises, which should be involved by hands, feet and vocal apparatus of the disciple, working parties separately right and left hands and all invoices. We can remember that in jazz music the priority rhythm and improvisation, special attention is given to the mastery of syncopation, accents and practical mastering of different tonalities.

The article can be useful to the teachers of classical piano when working on the works of a variety of genres, and in the process of training the student to improvise on jazz departments of music schools, schools of aesthetic education, undergraduate music colleges.

Key words: *jazz, a basic style, swing, blues, methods of work on the piano texture.*